



INDIVIDUALIZUOTŲ IR DIFERENCIJUOTŲ UŽDUOČIŲ NAUDOJIMAS GEOGRAFIJOS PAMOKOJE. KELI UŽDUOČIŲ TAIKYMO METODIKOS ASPEKTAI

Laima Railienė

Kėdainių „Ryto“ progimnazija, Lietuva

Santrauka

Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose geografijos ugdymo turinio kaitą nusakantys dokumentai pabrėžia, kad šiuolaikinėje mokykloje yra labai svarbu taip pritaikyti ugdymo turinį, kad kiekvienas mokinys pagal savo poreikius įgytų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų, kurios jam padėtų tolimesniame mokymesi, aktyviame šiuolaikinės visuomenės gyvenime. Ugdymo procese svarbiausias dėmesys turi būti nukreiptas į mokinį, jo asmenybės ugdymą. Pamokoje pats mokinys turi būti aktyvus ugdymo(si) proceso dalyvis, o ne pasyvus klausytojas (Kompetencijų ugdymas, 2012).

Mokiniams aktyviai dalyvaujant pamokoje, atliekant specialiai parinktas praktines užduotis, yra įgyjama ne tik dalykinių ir bendrųjų kompetencijų, teigiamų emocijų, bet mokiniai būna priversti į savo veiklą įjungti ir kritinį mąstymą.

Straipsnyje aptariamas konkrečios geografijos pamokos 6 klasėje pavyzdys, šios pamokos struktūra, kurioje geografijos mokymui be kitų užduočių yra parinktos ir individualizuotos bei diferencijuotos užduotys, kurios leidžia mokiniams pagal savo turimus gebėjimus įgyti naujų geografijos dalyko žinių ir bendrųjų kompetencijų.

Pagrindiniai žodžiai: *dalykinė (geografinė) ir bendrosios kompetencijos, mokymo individualizavimas ir diferencijavimas.*

Įvadas

Į geografijos dalyko ugdymo(si) programą yra integruota nemažai kitų bendrojo ugdymo mokykloje mokomų dalykų. Mokantis geografijos mokiniams labai dažnai tenka panaudoti turimas žinias iš istorijos, biologijos, chemijos, fizikos, gamtos pažinimo ir kt. Mokantis, nemažą reikšmę turi ir kiekvieno mokinio individualūs gebėjimai. Siekiant, kad geografijos pamokų metu, mokiniai lengviau įgytų jiems teikiamas žinias, išmoktų savarankiškai mokytis, gebėtų jas pritaikyti praktikoje, svarbu sutelkti mokinių dėmesį ir aktyvumą, skatinti jų kūrybiškumą. Labai svarbu, kad jie išmoktų dirbti individualiai ir grupėje. Svarbiausia, ne tik įgytos žinios ir bendrosios kompetencijos, bet ir išmokti mokytis!

Geografijos pamokoje retai siekiama vieno tikslo ar uždavinio. Todėl ugdymo(si) metodas ir stilius pamokoje negali būti vienas. Visi ugdymo(si) stiliai ir metodai pamokoje tarpusavyje turi būti derinami. Tai mokytojui leidžia pamoką vesti profesionaliau, įdomiau, patraukliau. Tada ir norimas rezultatas bus pasiektas.

Neatsiejamas geografijos dalyko dėstymas yra nuo informacinių ir komunikacinių technologijų (IKT), kurios labai pajvairina mokymą. Jas naudojant ne tik galima demonstruoti informacinę medžiagą, bet mokiniams galima skirti atlikti praktines užduotis, patikrinti jau turimas žinias apie geografijos dalyką. Jie gali patys įsivertinti ar būti mokytojo įvertinti, papildyti savo turimas žinias reikiama informacija. Labai svarbu ir tai, kad IKT naudojimas pamokoje, leidžia jiems įgyti daugiau pasitikėjimo savimi,

nes dažnai tokias užduotis mokiniai atlieka savarankiškai. Dabar yra didelės galimybės mokymuisi ir mokymui panaudoti informacines ir komunikacines galimybes, kurios pajvairina tradicinius mokymo metodus pamokoje.

Savarankiškų darbų skyrimas pamokoje labai naudingas tiems, kurie turi mažesnius gebėjimus. Užduotims atlikti jiems reikia ilgesnio laiko. Savarankiškai atliekamos užduotys geografijos pamokoje, leidžia mokiniams įgyti geografijos žinių ir bendrųjų kompetencijų palankiomis sąlygomis, palankiu mokymosi tempu (Railienė, 2009).

Geografijos dalyko ugdymas(is) gali vykti pamokoje ir kitose edukacinėse erdvėse. Bet kurioje aplinkoje mokiniai gali atlikti savarankiškas užduotis, kurios pagal mokinių gebėjimus gali būti individualizuojamos ir diferencijuojamos. Jų parinkimas priklauso nuo pamokos temos, keliamų ugdymo(si) uždavinių.

Tikslas – pasidalyti patirtimi apie taikymą individualizuoto ir diferencijuoto savarankiško mokinių darbo metodus bei užduotis geografijos pamokoje, atskleisti šio metodo svarbą, siekiant mokinių geografijos dalyko ir bendrųjų kompetencijų, atsižvelgiant į mokinių individualias galimybes.

Geografijos pamokos struktūra, mokinių žinių vertinimas

Siekiant išlaikyti Bendrosiose programose numatytų ugdomų veiklų ir teminių sričių tęstinumą vis aukštesniame konkrece, atsižvelgiant į turimas mokinių žinias ir įgytą patirtį, plėtojami vis aukštesni gebėjimai ir kartu plečiamos turinio apimtys. Konkretinant ir iliustruojant turinio apimtis, skirtinguose centruose apsiribojama tam tikra geografine erdve – lokaline (artimiausia aplinka, rajonas, sritis, Lietuva), regionine (Lietuva, atskiri regionai ir jų dalys) ir globaline (Žemė ir pasaulis). Svarbiausias mokytojui keliamas tikslas – plėtoti mokinių geografinį pasaulėvaizdį, skatinti domėtis savo ir kitų šalių gamtos bei visuomenės įvairove, plėsti geografijos žinias ir supratimą. Geografijos mokytojai turėtų ugdyti ne tik esmines dalykines, bet ir bendrąsias kompetencijas (Metodinės rekomendacijos, 2009).

Suplanuoti geografijos pamoką, numatyti visas pagrindines pamokos dalis, kuriose būtų: pamokos pradžioje – mokinių motyvavimas darbui, aktyviai veiklai.

Svarbu numatyti pagrindinius ugdymo(si) resursus, kurie padėtų kuo efektyviau įsiminti naujas žinias. Visada lieka svarbus ir mokinio pasirengimas, kaip jis pasirengęs priimti teikiamą informaciją. Nevienodos mokinių protinės galios, motyvacijos stoka įpareigoja mokytoją kaskart koreguoti ugdymo(si) procesą pamokoje. Vienas iš tokių koregavimo būdų – tikslingas mokymo(si) strategijos: mokymo(si) stilių, formų ir metodų parinkimas (Railienė, 2009).

Bet kurio ugdomojo dalyko mokytojas yra savo pamokos strategas. Atsižvelgdamas į mokinių galimybes, pamokos temą, siekiamus tikslus, jis numato pamokos struktūrą, ugdymo(si) stilius ir metodus. Visa tai pamokoje turi nepriekaištingai derintis, vienas kitą papildyti. Tada yra galimas maksimalus kiekvieno mokinio ugdymo(si) rezultatas pagal jo gebėjimus. Geografijos pamokoje taip pat labai svarbu fiksuoti ir pastebėti mokinių ugdymo(si) pažangą. Toks vertinimas labai svarbus mokiniams, kurie turi žemą mokymosi motyvaciją (Railienė, 2013).

Šiuolaikinis mokymas turi atitikti šiuos principus: būti tikroviškas, aktualus ir patrauklus, motyvuojanti mokinių įgyti žinių, aiškų, tikslus, sudarantis galimybę suteikti mokiniams savarankiškumo. Vienas skvarbiusių šiuolaikinio mokymo principų – ugdymas turi būti pritaikytas skirtingų mokymo(si) poreikių ir stilių mokiniams. Mokiniai turėtų

prisiimti skirtingus vaidmenis ir atsakomybę ugdymo(si) procese. Svarbu, kad jie turėtų galimybę plėsti akiratį ir būtų skatinami siekti daugiau (Kompetencijų ugdymas, 2012).

Vykdamas vertinimą ir įsivertinimą ugdymo(si) procese, siekiama gerinti ugdymo(si) kokybę, padėti mokiniui suvokti savo stiprybes ir tikslingai jas išnaudoti. Padėti jam perprasti savo silpnybes ir numatyti būdus joms įveikti. Priklausomai nuo pamokos temos, iškeltų tikslų ir uždavinių, mokinių pasiekimų vertinimas galimas:

- vertinama kaupiamuoju balu ar pažymiu pamokoje, už atskirai atliktas užduotis;
- vertinama, atlikus darbą grupėje ar poromis;
- galimas pačių mokinių įsivertinimas ar draugo įvertinimas, pagal nurodytus vertinimo kriterijus.

Geografijos ugdymo(si) procese yra labai naudinga, kai mokinių vertinimas, jų pačių įsivertinimas vykdomas, taikant įvairias formas, būdus ir metodus. Svarbu patikrinti, kaip mokiniai įsiminė:

- faktinę geografijos medžiagą;
- skaityti kartografinę informaciją;
- analizuoti statistinę medžiagą;
- nustatyti sąsajas tarp geografinių dėsningumų;
- turimas teorines žinias pritaikyti, atliekant praktines užduotis;
- mokėti tikslingai naudotis papildomais informaciniais šaltiniais.

Ugdymas(is) yra aktyvus kuriamasis procesas, todėl mokinys turi būti paskatintas ir įtrauktas pats pažinti dalykus, procesus ar reiškinius, išsiugdyti reikalingus gebėjimus. Geografijos ugdymo(si) procese mokinys turi būti skatinamas išvelgti sąsajas tarp jau turimų ir naujų žinių ar gebėjimų, mokėti bendradarbiauti ir aiškiai ne tik suvokti ugdymo(si) tikslus, bet juos ir kelti. Svarbu, kad mokinys mokėtų planuoti savo veiklą ir, kad ugdymas būtų siejamas su realiu gyvenimu (Kompetencijų ugdymas, 2012).

Geografijos mokymas, individualizuojant ir diferencijuojant mokiniams ugdymo(si) užduotis

Jau ankstesniuose straipsnio skyriuose buvo atkreiptas dėmesys, kad bendrojo ugdymo mokyklos klasėje būna nevienodus gebėjimus turintys mokiniai. Atsižvelgiant į tai, svarbu taip sumodeliuoti pamoką, kad joje sėkmingai save realizuotų, maksimaliai įgytų žinių ir gebėjimų visi mokiniai. Tam būtina užduotis mokiniams individualizuoti ir diferencijuoti. Jos turi būti parinktos tiek aukštesnius, tiek žemesnius gebėjimus turintiems mokiniams.

E. Motiejūnienės teigimu (2015), **individualizuotas ugdymas** – tai pripažinimas, kad mokiniai yra skirtingi ir skirtingais būdais pasiekia geriausių rezultatų, kad jie mokosi ir patirties įgauna ne tik per pamokas, bet ir namuose, neformalioje veikloje. Individualizuotas ugdymas planuojamas ir organizuojamas remiantis mokinio poreikių ir patirties pažinimu. Individualizavimas padidina mokinių mokymosi motyvaciją, pasitikėjimą ir savigarbą, yra būtina sąlyga kompetencijoms ugdyti.

Individualizuotu ugdymu negalima laikyti tokio mokymo: kai tikimasi, kad mokiniai mokysis patys; kai mokytojas nesivadovauja bendraisiais tikslais, kai leidžiama mokiniams daryti, ką jie nori, ir vieniems prisiimti atsakomybę; kai į ugdymo planus ir procesą žvelgiama nelanksčiai ir viskas matuojama tik vienu matu.

Ugdymo diferencijavimas – tai ugdymo turinio pritaikymas skirtingiems klasės mokinių sugebėjimų lygiams, poreikiams, mokymosi stiliams. Diferencijuojant klasės mokiniai skirstomi į grupes. Jos sudaromos homogeniškos pagal sugebėjimų lygį arba mišrios – įvairių gebėjimų, kuriose stipresni mokiniai padeda mažiau sugebantiems rezultatų metodai. Tuo norima pabrėžti, kad mokymas ir mokymasis pamokoje negali apsiriboti tik naujos medžiagos pateikimu (pavyzdžiui, mokytojo aiškinimu) ir kad būtina sudaryti sąlygas jiems parodyti, ko jie yra išmokę, aptarti rezultatus.

Individualizuoto ugdymo pamokoje svarbu:

- aiškūs mokymosi uždaviniai ir reguliarius individualios pažangos peržiūrėjimas;
- galimybė mokiniams pasirinkti ugdymo turinį: temas, užduotis, mokymosi ir vertinimo būdus;
- į aktyvų sąmoningą mokymąsi įtraukiantis mokymas;
- mokytis ir išmokti padedantis vertinimas (Motiejūnienė, 2015).

Mokant geografijos, galimi keli mokinių individualizavimo ir diferencijavimo taikymo metodai. Tai priklauso ar pamokoje dėstoma nauja mokymosi tema, ar tai yra kartojimo, žinių apibendrinimo pamoka. Individualizuotos ir diferencijuotos užduotys gali būti taikomos visoje geografijos pamokoje. Galima jas mokiniams teikti, atliekant konkrečias užduotis, pavyzdžiui mokinių savarankiško darbo metu.

Lentelėje pateikiama geografijos pamoka 6 klasėje, kurios tema: „Orų apibūdinimas“ (Pav. 1).

Klasė: 6

Pamokos tema – Orų apibūdinimas.

Metodai: aiškinimas, konsultavimas, demonstravimas, darbas individualiai ir grupėje, praktinis darbas su žemėlapiu, schemomis, mokymo(si) individualizavimas ir diferencijavimas. IKT naudojimas.

Laukiami rezultatai: mokiniai, remdamiesi turimomis žiniomis, pateikta informacija, gamtiniu žemėlapiu, schemomis, dirbdami individualiai paaiškins, kuo skiriasi oras nuo orų. Mokės apibūdinti paros, mėnesio ir metų orus. Skaitys meteorologijoje naudojamų prietaisų rodmenis. Pamokos struktūra pateikta lentelėje (pav.1).

Pamokos struktūrinės dalys	Mokytojo veikla	Mokinių veikla
<p>1. Moksleivių nuteikimas darbui.</p> <p>Pamokos temos ir uždavinių skelbimas. Jų aptarimas su mokiniais.</p>	<p>Motyvacija. Pamokos pradžioje pateikiama kodinė užduotis apie orą ir orus.</p> <p>Pamokos tema – Orų apibūdinimas.</p> <p>Uždaviniai: 1. Išsiaiškinti, kuo orai skiriasi nuo oro.</p> <p>2. Susipažinti su meteorologiniais elementais ir prietaisais bei apskaičiuoti temperatūrų amplitudę ir vidutinę oro temperatūrą.</p> <p>3. Apibūdinti orus pagal orų žemėlapi.</p>	<p>Mokiniai individualiai sprendžia kodinę užduotį.</p> <p>Mokiniai kartu su mokytoja aptaria pamokos temą ir uždavinius.</p>
<p>Naujos medžiagos ir savarankiško darbo aiškinimas.</p>	<p>1. Mokiniais demonstruojama internetinėje mokymo priemonėje parengta medžiaga apie orus ir orą.</p> <p>2. Mokiniais yra pristatomi meteorologiniai elementai ir jų rodmenys fiksuojantys prietaisai.</p> <p>3. Mokytoja teikia oro temperatūros parodymus.</p> <p>4. Užduotys mokiniais teikiamos individualizuotos ir diferencijuotos.</p> <p>5. Mokytoja konsultuoja mokinius.</p> <p>Skiriamas laikas darbui.</p> <p>6. Baigus darbą, mokytoja prašo, kad keli mokiniai tai pristatytų.</p>	<p>Mokiniai atlieka užduotis.</p> <p>1. Apskaičiuoja vidutinę oro temperatūrą.</p> <p>2. Apskaičiuoja temperatūros amplitudę.</p> <p>Mokiniai pristato savo atliktą darbą. Pastaba: taip visi mokiniai išgirsta ne tik lengvesnių, bet ir sunkesnių užduočių atsakymus.</p>

Įtvirtinimas. Praktinis darbas.	Mokytoja skaidrėse demonstruoja testinę įgytų žinių patikrinimo užduotį.	Mokiniai atlieka užduotį.
Apibendrinimas. Įsivertinimas.	Aptariamas darbas pamokoje. Kas buvo sunkiau, ką naujo sužinojo, kas buvo įdomiausia?	Mokiniai įsivertina savo darbą. Tam naudojamas įsivertinimo šablonas „Voratinklis“.
Refleksija. Prisimenami svarbiausi pamokos teiginiai.	Mokiniam skiriama užduotis, kurioje iš atskirų kortelių su žodžiais reikia sudėti svarbiausius pamokos teiginius.	Mokiniai atlieka užduotį, kurią baigę, garsiai perskaito svarbiausius pamokos teiginius.
Skiriami namų darbai.	Mokiniai kitai pamokai turi parengti pristatymą skaidrėse „ Neįtikinamiausia orų prognozė “.	Mokiniai konsultuojasi su mokytoja dėl namų darbų užduoties atlikimo. Išsiaiškina, užduoties paruošimo kriterijus. Rengiant šią užduotį, mokiniai gali panaudoti nemažai kūrybinių elementų. Svarbiausias reikalavimas užduočiai – joje panaudoti visus meteorologinius elementus.

Kaip straipsnyje buvo minėta, geografijos pamokoje mokinių ugdymui(si) yra naudojamos individualizuotos ir diferencijuotos užduotys. Keli tokių užduočių pavyzdžiai:

1. Užduotis, skirta aukštesnių gebėjimų mokiniams.

Naudodamiesi pateiktais paaiškinimais, perskaičiuokite oro temperatūras iš Celsijaus į Farenheito skalę ir atvirkščiai.

Paaiškinimas: Jei norima perskaičiuoti iš $^{\circ}\text{F}$ į $^{\circ}\text{C}$: atimkite 32° ir padauginkite iš 5, o rezultatą padalykite iš 9.

Jei norite perskaičiuoti iš $^{\circ}\text{C}$ į $^{\circ}\text{F}$: padauginkite iš 9, o rezultatą padalykite iš 5. Paskui pridėkite 32°

(Muriel Mandell. Orų prognozės, Kaunas, 2002).

FARENHEITO $^{\circ}$	CELSIJAUS $^{\circ}$
+212	
	+50
+140	
	+80

1. Užduotis, skirta žemesnių gebėjimų mokiniams.

Perskaitykite klausimus ir tuščiuose langeliuose įrašykite atsakymus. Iš atsakymų pirmų raidžių sudėkite žodį. Kartu su mokytoju išsiaiškinkite, ką šis žodis reiškia (ORAS).

Vaisius, kurio pavadinimas prasideda „O“ raide (7 raidės)	Viena mašinos dalis. Pavadinimas prasideda „R“ raide (5 raidės)	Šiauriausias Žemės taškas šiaurės pusrutulyje	Arčiausiai Žemės esanti ir ją šildanti žvaigždė (5 raidės)
OBUOLYS	RATAS	AŠIGALIS	SAULĖ
(iššifruotas žodis)	(iššifruotas žodis)	(iššifruotas žodis)	(iššifruotas žodis)
ATSAKYMAS	O	R	A

Apibendrinimas

Siekiant geresnių ugdymo(si) rezultatų geografijos pamokoje, mokytojui labai svarbu atkreipti dėmesį į kelis svarbiausius geografijos pamokos kriterijus. Šios pamokos sėkmė labai priklauso nuo kelių svarbių pamokos parengimo veiksnių. Svarbus mokytojo ir mokinių sėkmingas bendradarbiavimas, tinkamas ugdymo(si) metodų ir stilių parinkimas, atsakingai parinktos vaizdinės mokymo priemonės panaudojimas. Siekiant didelio geografijos pamokos efektyvumo, mokinių gebėjimų skatinimo, svarbus yra savarankiškas mokinių darbas pamokoje.

Straipsnyje pristatytoje geografijos pamokoje, vienas iš metodų – savarankiško mokinių darbo individualizavimas ir diferencijavimas pamokoje. Tokių savarankiškų užduočių parinkimas yra svarbus tam, kad kiekvienas mokinys geografijos pamokoje gebėtų maksimaliai pasiekti mokymosi pažangos. Taip susidaro palanki galimybė ugdyti mokinių ne tik dalykines, bet ir bendrąsias kompetencijas. Sėkmę lemia ir tinkama mokymuisi emocinė atmosfera.

Literatūra

- Kompetencijų ugdymas [Competence development] (2012). Metodinė knyga mokytojui. Vilnius. *Metodinės rekomendacijos Bendrųjų programų įgyvendinimui* [Methodological recommendations for the implementation of the General Programs] (2009). Vilnius.
- Railienė, L. (2013). Internetinės mokymo priemonės geografijos pamokose: Jų taikymo aspektai [The aspects of using the internet in geography lessons]. *Gamtamokslinis ugdymas / Natural Science Education*, 3 (38), 21–27.
- Railienė, L. (2009). Mokinių savarankiškas darbas geografijos pamokoje: Kai kurie taikymo aspektai. [Students' independent work in a geography lessons: Some useful aspects]. *Gamtamokslinis ugdymas / Natural Science Education*, 3 (26), 44–48.
- Motiejūnienė, E. (2015). *Ugdymo individualizavimas ir diferencijavimas* [Individualization and differentiation of education] [interaktyvus] [Žiūrėta 2018 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://birzuausra.lt/wp-content/uploads/2015/10/individualizavimas_ir_diferencijavimas.pdf.

Summary

INDIVIDUALISED AND DIFFERENTIATED TASK USE IN THE GEOGRAPHY LESSON: A FEW TASK APPLICATION METHODOLOGY ASPECTS

Laima Railienė

Kedainiai „Rytas“ Progymnasium, Lithuania

In Lithuanian general education schools, the main attention has to be drawn to a student in the students' teaching/learning process, to his personality development. The student himself has to be an active teaching/learning process participant but not a passive listener in the lesson. Not only subject or general competencies, positive emotions are acquired when students actively take part in the lesson, do a particular task but also students are made to involve critical thinking into their activity.

Not so few other general education subjects taught at school are integrated into geography subject teaching/learning programme. Learning geography, students very often have to use their history, biology, chemistry, physics, natural science and other subject knowledge. Every student's individual abilities are also of quite a big importance learning geography. Seeking for the students to easier acquire the provided knowledge, learn to learn independently during geography lessons, be able to apply this knowledge in practice, it is important to concentrate students' attention and activity, to encourage their creativity. It is very important for the students to learn to work individually and in a group. The most important thing is not only to acquire knowledge and general competencies but also learn to learn!

Geography subject teaching is inseparable from information and communication technologies (ICT), which diversify geography teaching a lot. Using them, one can assign for the students to do practical tasks, their knowledge from geography subject can be checked. Also, it is very important that the use of ICT in the lesson allows students to acquire more self-confidence, because very often students carry out such tasks independently.

Independent work task assignment in the lesson is very useful for those, who have less abilities. They need more time for carrying out the tasks. The tasks carried out independently during geography lessons, allow students to acquire geography knowledge and general competencies under favourable conditions, at a favourable pace of learning.

Considering that not equal ability students take part in the lesson, it is important to model the lesson so, that all students successfully realise themselves in it, acquire the maximum knowledge and abilities. For that, it is necessary to individualise and differentiate the tasks for the students. The tasks have to be selected both for higher and lower ability students.

Teaching geography, a few student individualisation and differentiation application methods are possible. It depends on whether a new teaching topic is given in the lesson, whether it is a revision, knowledge generalisation lesson. Individualised and differentiated tasks can be applied during the whole geography lesson. Students can be given individualised and differentiated tasks, doing concrete tasks, for example, during students' independent work task.

It is important to share the experience about the application of individualised and differentiated independent students' work methods and tasks in the geography lesson, to reveal the importance of this method, seeking students' geography subject and general competencies, taking into account students' individual possibilities. In the article, geography lesson of this kind is given in the 6th form on the topic "Weather description".

Keywords: subject (geographic) and general competencies, teaching individualisation and differentiation.

Received 15 September 2018; Accepted 02 December 2018



Laima Railienė

PhD, Teacher Expert, Kedainiai „Rytas“ Progymnasium, Kedainiai, Lithuania.

E-mail: rytaslaima@gmail.com